

V. fejezet

KÖZÉP-BÁCSKA

KÚLA

Lakótelep kerül a tömegsír fölé

„Tisztelt Uram

Úgy látom, Kúláról nem írt eddig, és félek, hogy onnan nem is kapott semmilyen adatokat erről. Pedig ott is vannak jeltelen sírok, amelyekben sok agyonvert, megkínzott és félig élve eltemetett magyar ember teste nyugszik.

Annak idején minden éjjel mentek a nyikorgó szekerek a katolikus temető utcáján végig egészen a volt sintérgödörig, későbbi nevén Kiserdőig. Ezekről a szekerekről nyöszörgő, jajgató és hasonló hangok hallatszottak. Nemsokára utána jött a lövések dum-dum hangja, ami végighalatszott messzire, és amitől az emberek megborozongtak, féltek otthonaikban, befogták a fülüket, majd hallgatóztak, mert jött a következő transzport. Ez minden éjjel megisméltődött. Egy szemtanútól, aki véletlenül hajnal felé a szemben levő szőlőjében lekuporogva végignézett egy ilyen kivégzést, megtudtuk, hogy a már meglevő régi lögyakorlótér előtt álló, talán 15 méter hosszú és 2 méter széles árokba dobálták, lökték az áldozatokat. Sokan közülük még életben voltak, sírtak, könyörögtek. Sajnos, ezt a helyet a hatóság nemrég feltöltette, lehengette, és drága pénzért eladta új házak, új városrész építésére. A házak már nagyban épülnek, úgyhogy a halottaink fölött talán gyanútlan emberek laknak majd, a jeltelen sír pedig talán száz ember hullájával örökre el van zárva.

Volt egy másik hely is, ahol ugyanaz történt, mint a Gödörnél. Ez egy, a falu határában levő nagy mélyedés volt, amit egy leesett amerikai bomba okozott. A háború alatt ezt a lakosság el-elment megnézni, érdekesség volt a nagy, óriási tölcsér a szántóföld közepén, ilyen errefelé nem láttak még az emberek. Nos, a háború után jól jött a gyilkosoknak a már kész lyuk. Ide is bedobálták a magyar áldozatokat, amit mindenki tudott és tud még ma is. Már akik akkor Kúlán éltek. A tettesek is kúliaiak voltak, kúliai

szerbek, esetleg mások segédletével, akik közül még sokan élnek. A tetteseknek az is elég volt néha, hogy a magyaroknak szebb lovai, nagyobb háza, esetleg tekintélye, tartása volt. Nem kellett hogy politizáljon, egész kis dolgok vagy még azok sem kellettek ahhoz, hogy valakit eltegyenek láb alól. A tettesekhez tartozott jó néhány komplexusos egyén, akik senkik voltak, és talán a magyarokat legyilkolva úgy érezték, hogy ők most valakik.

Azt hiszem, a magyarok félnek írni erről. A valamikori Kúla három, majdnem egyforma arányban magyar-német-szerb lakta község volt. Most – a németek és elmenekült magyarok nélkül - talán egynegyede magyar, a többi szerb és Crna Gora-i. A magyarok nagy kisebbségben, a művelődési intézményeink megszűnése és más magyar jellegű szervezeteink elhalása után nagyon visszavonultan, félősen vannak csak jelen a község életében. Én is félek, mert látom az itteni más nemzetek magatartását velünk szemben. Ezért nem szól senki 1944–45 szörnyűségeiről még most sem, amikor a sírok örökre le lesznek betonozva. A hozzátartozók pedig temetőben, a nagy kereszt előtt gyűjtanak gyertyát, és oda visznek virágot.

Tudom, nem közölhető a levelem, mert nem mertem aláírni, de legalább magamon könnyítettem, hogy ha gyáva módon is, de megírtam, amit tudok.

Üdvözlettel...”

VERBÁSZ

(*Vrbas*)

Magyarné Farkas Viktória

„Tudomásom szerint itt Verbászon több száz embert kivégeztek abban az időben. Tudom, hogy a németek közül is sokat, de azt is, hogy a magyarok közül is többet, mint százat. Erről határozott értesülésem van. Az embereket ugyanis a temetőben végezték ki – már aki nem halt bele korábban a községházán a verésbe –, és a temetőre néző házak egyikében lakott Zóki Péter, ő a függöny mögül leskelődött, és később azt mondta, hogy ő százig számolta a kivégzetteket, akkor abbahagyta. Mi itt Verbászon úgy tartjuk, hogy a magyar áldozatok száma háromszázhatvan volt.

Az én uram is ott volt három hónapig azok között, akik közül a kivégzendőket kiválogatták. Őt is megkínózták. Az volt a vétke, hogy a magyarok idejében rendőr volt.

Az embereket körülbelül egy hónapon át szedték össze. Két személyt név szerint ismertem, akik ezzel foglalkoztak. Az egyik Đakula Pero volt, a másik pedig Cigány Láló. Hogy ennek az utóbbinak mi volt a rendes neve, azt nem tudom. Đakula később súlyos váddal terhelve bíróság elé került. Ez akkor történt, amikor az olajgyárban tűz ütött ki, és a vizsgálatból az derült ki, hogy ő is felelős. Akkor a bírósági főtárgyaláson tett vallomásában kijelentette, hogy 1944-ben ő személyesen részt vett 52 magyar kivégzésében. Persze lehet, hogy a tárgyaláson ez nem így hangzott el, de mi, itteni magyarok így jegyeztük meg magunknak, és úgy tudjuk, hogy ennek köszönhetően Đakula enyhébb büntetést kapott. S úgy tudjuk, hogy akit annak idején ő vitt be a községházára, azok közül egy sem jött vissza.

A magyarok bevonulásakor Verbászon rálöttek a szabadban táborozó honvédekre. Kiderült, hogy Slavko Panić volt a lövöldöző vagy a lövöldözők egyike. Elfogták, és az egész családot kivégezték. A háború végén

elterjedt a magyarok között a hír, hogy a bosszúállás során az volt az elv, hogy egy kivégzett szerbért ötven magyart kell.

Hogy éppen így zajlott-e le a megtorlás, azt persze én nem tudom, de tanúsítom, hogy Panić kivégzése benne volt a bosszúban.

Az akkori magyar rendőröket mind összeszedték, köztük az uramat is. Kegyetlenül megverték, és azt kérdezték tőle, hogy hány szerbet vert meg, hányat végeztetett ki. Egyet sem bántott soha. Amikor itthonról elvitték, én kint voltam a határban kényszermunkán, törtük a kukoricát. Egy álló évig jártam dolgozni teljesen ingyen. Amikor aznap hazaértem a törésből, be sem bírtam menni a házba, mert amikor érte jöttek, ő úgy ment el, hogy mire én hazaérek, majd már visszatér, bezárta hát a kaput, és magával vitte a kapukulcsot. Három napig nem mehettem emiatt a házba, akkor hazaküldte a kulcsot egy ruszin emberrel. Két hónapig volt fogva. Kiengedték volna már előbb is, de annyira össze volt verve, meg a körmei mind leverve, hogy az őre nekem megmondta, így nem mehet ki, mert még elmegy orvoshoz, és később követelődik. Ennek az órnek az egyik nevére is emlékszem, Srbinkónak nevezték.

Amikor elvitték innen az uramat, én szalagáltam utána, hogy hol van. Megtaláltam a községházán, oda is álltam elébe. Űlt, a kezei a térdén, a pillantásával mutatta, hogy nézzek a kezére. Akkor láttam, hogy mi van vele. Felsikoltottam, hogy:

– Jaj! Nincs egy körmöd se.

– Mit jajgatsz! A magyarok is így csináltak a mieinkkel. Ha nem tetszik, majd oda teszünk melléje téged is.

Annyira összeverték, hogy a köztük levő Tarján Imre plébános azt mondta a többieknek, imádkozzanak érte, mert nem lesz belőle többet ember. Meggyóntatta, és ráadta az utolsó kenetet. Amikor két hónap múlva kiengedték, akkor tudtam meg, hogy két bordája is el volt törve. A hátán meg még akkor is látszottak a csizmapatkó nyomai.

Végül úgy menekült meg, hogy egy Sekicki nevezetű malmos kezeskedett érte, hogy az uram rendőr létére soha senkit nem bántott. Nagyon sokan köszönhetik az életüket egy orosz tisztnek, aki ott járt a községházán, meghallotta a rabok zajongását. Kinyitatta az ajtót, benézett, látta, hogy mi van ott, és aki csak ott volt, azt mind kiengedte.

A községházáról a halálra ítéleteket éjjelente vitték a temetőbe kivégezni. Azok között, akiket lelőttek, volt egy Simonyik Karcsi nevezetű. Ő nem halt meg, hanem csak megsebesült. Amikor minden elcsendesedett, kimászott a sírból, és hazamenekült. Egy évig rejtőzködött otthon a

házukban. Ettől hallották sokan, hogy a kínzóik és a kivégezőik büdös magyaroknak nevezték a rabokat, s azzal is fenyegetőztek, hogy egy szerb áldozatért nem is ötven, hanem száz magyart fognak kivégezni.

A tömegsír helyét éveken át meg sem volt szabad közelítenünk. A kivégezettek hozzátartozói úgy adták meg a végtisztességet az áldozatoknak, hogy a temetőben levő első világháborús emlékművet koszorúzták meg virággal mindenszentek táján, és ott szoktak némelyek még mostanában is az évfordulókor gyertyát gyújtani. Sokan voltak valamikor az emlékezők, abban az időben a Magyar utcában szinte nem volt ház, amelyikből ne hiányzott volna valaki.”

1947-ben újjászerveződött a verbászi katolikus hitközség. Az ott felvett jegyzőkönyv eléggé sokatmondó, annak ellenére, hogy csak nagyon burkoltan utal a korábbi évek történéseire:

„Tárgysorozat: Az egyházközség egyházi elnökének beszámolója a képviselő-testület rendszeres működésének szünetelése idejéről. Küzdelem az emberi élet, és a történelem szeszélyes: lerombolja a régit, mielőtt újat épít. Ez rendszerint százerek tragédiáját jelenti. Fájdalommal tapasztalja ezt a mi emberöltőnk, mely megérte a világtörténelem egy legmerészebb fordulóját, az új világépítést, mely embervérből születik. (...) Ez a rejtett s kutató emberi értelemnek mindig felderíthetetlen és mégis mindeneket mozgató sors elvitte sorainkból: Krámer Márton világi elnököt, Csákvári Zoltánt, Fekete Mátyást, Kern Zsigmondot, Végel János jegyzőt és kántort, Sári Jakabot, Futár Károlyt, Keller Jakabot, Treml Györgyöt és Gulyás Antalt, akik közül többen elhagyták az ország területét, és külföldre mentek, a többi eltűnt.

(...)

Az 1939-es kimutatás szerint 3001 volt a verbászi katolikusok lélekszáma. Azóta cirka egyharmadával megcsappant a hívek száma. Német nemzetiségű híveink nincsenek többé, nagy számban eltávoztak szellemi pályán működő híveink és a tisztviselőcsaládok.”

Részletek két levélből

„1941-ben, amikor bejöttek a magyarok, a magyarsori kocsmá padlásáról lóttek a katonákra, és a helyszínen kivégezték az anyát és fiait, a nevükre nem emlékszem, de szerbek voltak. 44-ben, amikor a partizánok jöttek, ennek a szerb kocsmáros családnak egyik tagja, Miladinka fehér lovon lovagolt a községhez, és utána bosszúvágyból 300 magyar férfit tereletetett össze, és azokat kivégezték. (Eltűntek.) Jóval később hallot-

tam, hogy megverte az Isten, mert csúnya halállal halt meg Miladinka. Két névre emlékszem, akik a férfiakat behívták, vagy értük mentek: az egyik Đakula Pero, de az emberek egymás közt Dželatnak (Hóhér - M.M.) hívták. A másik Cigány Láló volt, a rendes nevét nem tudom. Mind a ketten jól beszéltek magyarul. Nem tudom, hogy mindet egy sírgödörbe hantolták-e el, de a központi temető csatorna felőli részén (a kisgyerekek sírjai után) a nagy kereszt irányától jobbra voltak besüppedt helyek, ahova gyerekkoromban hordtuk lopva a virágot. Ettől balra jelentek meg 6-7 évvel ezelőtt német feliratú kis táblák. Gyerekkoromban a »gödörkőn« sok virág volt, azután csak egy csokor, a miénk. November elsején (1990-ben - M. M.) még egy a miénken kívül. Már sok sírt áthelyeztek onnan, mivel a sportközpont tejreszkedik, a német síremlékekből nem tudom, kettő áll-e még épségben. (...) Nyíltan nem beszéltek ezt, még akkor sem, ha az egész család együtt volt. Édesanyám mondott el ezt-azt, de ő már nyolc éve halott.

Kozsán Ilona”

„A Verbászon kivégzett magyarok közül néhány, akire emlékszem: 1. Fekete Mátyás, 2. Aranyosi Ferenc, 3. Gulyás Antal, 4. Keresztes János, 5. Sütő Sándor, 6. Hevesi György, 7. Simonyik Károly (ő az, aki kimászott a gödörből és megmenekült), 8. Fuderer Károly, 9. Maksa István, 10. Madancza István, 11. Németh János, 12. Rasztovác Ferenc, 13. Molnár G. Ignác, 14. Varga Ferenc és három fia: 15. Ifj. Varga Ferenc, 16. Varga János, 17. Varga József, 18. Punyi Boldizsár, 19. Hevesi István, 20. Zsigrai József, 21. Madancza János, 22. Kőműves János, 23. Sunyec János, 24. Horváth György, 25. Csóke János, 26. Varga Sándor, 27. Zsigrai László, 28. Varga András, 29. Domonkos Ferenc, 30. Ifj. Domonkos Ferenc, 31. Varga Péter, 32. Szabó Péter, 33. Papp György, 34. Lukács Vendel.

Az embereket elhajtották: Đakula Pero, Cigány Láló, Vlado Šijački (él még),... Marko... Bapa.

A kivégzetteket eltemették: 1) az újverbászi temetőben a mai autóbuszállomás közelében, 2) Remerencia (Remanentia maradványföldek? - M. M. megj.), 3) óverbászi kendergyár, 4) óverbászi iskolaközpont, 5) különböző kutak városszerte.

Rasztovác Péter, aki most Szabadkán él, élve került ki egy csoporttal, mert egy orosz tiszt engedte ki őket.”

A levélíró nem tüntette fel sem a keltezést, sem a nevét, s természetesen a címét sem. A postabélyegző verbászi.

SZENTTAMÁS

(Srbobran)

Süge Pali vallomása

1991. január elején névtelen külföldi személy egy csomó fotokópiát küldött a szerző címére. Köztük volt egy német nyelvű újságcikk, címe: Titos „Aktion Schlachthof”, alcíme: Amerikaner enthüllen vertuschtes Menschheitsverbrechen, a küldeményben volt még egy könyv címlapjának fotokópiája: Ingomar Pust: Titostern über Kärntner 1942–1945. Totgeschweigene Tragödien, a címlapról csak ennyi látszik. Volt egy másik könyv címlapja: Völkermord der Tito-Partisanen 1944–1948, Dokumentation, Herausgeber Österreichische Historiker-Arbeitsgemeinschaft für Kärntner und Steiermark, Graz, 1990; volt néhány 1990-es jugoszláv újságvivágás, amelyek mind a háború végi tömegmészárlásokkal foglalkoznak; ezen felül ott volt dr. Rétfalvi Tamás tollából egy-egy cikk a Kanadai Magyarorságból, az Új Hídfejből és a Nemzetőről. Mindnek ugyanaz a témája: az 1944-es magyarirtás. Rétfalvi táblázatos kimutatást készített a magyar áldozatok számáról, amit több helyen is publikált az elmúlt évtizedek során. Jóllehet adatait esetenként túlzottnak tartom, az áldozatok számát tekintve ugyanarra a következtetésre jut, mint amit dr. Mészáros Sándor idéz, vagyis hogy mintegy húszezer magyar esett akkoriban áldozatul. Íme Rétfalvi adatai az áldozatok számáról:

Zombor és környéke	5650
Csurog	4000
Újvidék és környéke	3000
Szenttamás	3000
Szabadka és környéke.....	2000
Zsablya	2000
Péterréve	600
Magyarkanizsa	300
Bezdán	180
Bajmok	80
Adorján	60

Összesen 20 870 személy

Külföldről kutató személynek, aki a tetejében még olyan körülmények között juthatott az adatokhoz, mint dr. Rétfalvi, elnézhető az ilyen sommázás, ám nekünk, akik itt a közelben kutatjuk a történeteket, a táblázatrol meg kell jegyeznünk, amit már például Csurogról elmondtunk, hogy ott a magyar lakosság lélekszáma sem volt négyezer. Kimaradt viszont a táblázatból Mohol, Verbász, Hódság, Temerin, Zenta, Becse stb. Nem beszélve arról, hogy dr. Rétfalvi kizárólag a bácskai eseményekkel foglalkozik, pedig a bánátiakat nem mellőzhetjük, sőt mint újabban tudomásomra jutott, tömeges kivégzések voltak Baranyában, Szlovéniában, a Muravidéken is. Ez utóbbiról a Lendván élő Varga Sándor helyi amatőr történész közölt szűkös adatokat, a baranyai vérengzésről pedig a hercegszőlősi Faragó Ferenc tiszteletes 1944. december negyediki elűnése utal beszédesen.

A névtelen feladó az alábbi szöveget tartalmazó, géppel írt lap fotokópiáját is elküldte. Azért tartjuk szükségesnek közölni, mert Szenttamásról többen állítják, hogy ott talán az átlagosnál is nagyobb volt a vérengzés, a megkérdézett szemtanúk azonban igen mereven elutasították a kérelmet, hogy nyilatkozzanak. Íme tehát a jegyzőkönyv:

„Készült Klagenfurtban 1952. évi július hó 28-án, az MHBK irodájában.
Jelen vannak alulírottak:

Süge Pál, aki 1952. július hó 18-án menekült el Jugoszláviából, a következőket adja elő: Személyadatai: 1932. november 1-én Szenttamáson született, r.kath. vallású, nőten, foglalkozása sofőr. Előadja, hogy amikor 1944 októberében, amikor a magyar és német csapatok feladták, vagyis kivonultak Szenttamásról, akkor nyomban orosz csapatok és megszálló Tito-partizánok is érkeztek a falujukba. Abban az időben a falu lakossága 18 000 volt és ma már csak 15 000. (A kéziratból nem lehet megállapítani, hogy 15 000, avagy 13 000, mert a 3-as és az 5-ös számjegy felső része nem látszik, így ezek előfordulásakor minden esetben kétséges, hogy melyiknek kellene ott lennie, hacsak a logika alapján ki nem következtethető. Szenttamásnak egyébként a hivatalos népszámlálási adatok szerint 1948-ban 13 744 lakosa volt összesen, ebből 6206 magyar, 1953-ban pedig 13 635 az összlétszám, a magyaroké 6385. Az 1910-es népszámlálás szerint a lakosság száma 14 335, a magyaroké 6031. – M. M. megj.) Ennek oka az, hogy Tito partizánjai akkor, 1944 októberében, amikor Szenttamás Tito kezére került, nem kevesebb, mint 3000 magyart megöltek, részben elhurcoltak. Tudomásom van arról, hogy a magyarokat, tekintet nélkül arra, hogy azok nyilasok voltak-e vagy a magyar idő alatt hivatalos állást töltöttek be, vagy örömmel fogadták annak idején a bevonuló magyarokat, azokat mind kivégezték. Ezeket akkor a Tito partizánjai éjjelenként felvitték a községházára, vagyis ott gyűjtötték össze, és úgy vitték ki a régi szerb temetőbe csoportonként őket. Ott nekik kellett a saját sírjukat

megásni, és amikor készen voltak, akkor abba őket agyonlőtték. A következő transzportnak, csoportnak aztán az előbb így kivégezteteket be kellett temetni, és aztán ők is ásták meg maguknak a saját sírjukat. Ezek a tömeges kivégzések akkor kb. 4-5 napig folytak, de csupán mindig éjjel és éjjelenként 2-3 csoportot végeztek ki. Egy-egy ilyen csoportban lehetett körülbelül 150-250 fő. A kivégzett sírhantokat (így! – M. M.) magam is láttam, amikor már azok be voltak takarva frissen, földdel, még fű sem nőtt be. A sírok hossza 15-től 25 méterig, szélessége meg lehet vagy 7 méter. Ilyen tömegsír lehet vagy 4-5 és azonkívül még kisebb sírok is vannak, amelyekben szintén tömegével vannak hullák eltemetve, körülbelül lehet benne 10-15 hulla; ilyen kicsi sírhant lehet vagy négy. Hogy ezeket miért ölték meg, csak egy példával tudom illusztrálni, hogy saját unokatestvéremnek a feleségét, aki hét hónapos állapotos volt, azt is éjjel elcipelték a községházára, és ott elverve egy transzporttal kivitték a már fentebb említett temetőbe, és ott kivégezték. A bűne az volt, hogy a férje magyar katona volt, és azelőtt nyilas volt, de semmiféle más hivatalos beosztása nem volt. Tudomásom van arról is, hogy egyik éjjel egy ilyen tömegkivégzés alkalmával egy olyan 40-45 év körüli asszony, aki a kivégzésnél súlyosan megebesült, és akkor nem esett mindjárt a gödörbe, úgyhogy onnan a sötétség leple alatt elkúszott, de közben a tömegsírtól körülbelül 100 méterre meghalt. Másnap a kutyák marcangolták, és úgy találták meg. De nemcsak azokat a magyarokat ölték meg, akik hivatalos állást töltöttek be, hanem azokat is, akikre a csetnikék haragudtak, vagy bosszúból és gyűlöletből; aztán ezek a családok elvitték a magyarokat. De különösen olyan csetnik familiák álltak bosszút a magyarokon, akiknek a magyar éra alatt a fiuk esetleg csetnik volt, és a magyarokat orvul lelőtték; természetesen az ilyenek elfogásuk, illetve kézrekerítésük alkalmával a magyar hatóságok által szintén el lettek ítélve. Most aztán ezeknek a hozzátartozói bosszúból, nem tekintve korra, nemre 30-40 családot is kivégeztettek. Tudomásom szerint két magyar községet teljesen kiirtottak, ezek a következők: Csurog és Zsabya községek. Pont az egyik barátomnak is az apját agyonlőtték, és az anyját és fiát meg koncentrációs lógorba hurcolták.

Az előadottak a legjobb tudomásom szerint vannak felvéve, és egyebet előadni nem tudok.”

Kmft.

Jegyzőkönyvvezető

Süge Pali

(Olvashatatlan aláírás)

(Az okmány alján kézzel írt megjegyzés: „Ilyen jegyzőkönyv van több”.)

